

Ювілей

25-літньої літературної діяльності Івана Франка.

Перший друкований твір Івана Франка появився 1874 року в „Друзі“ — була це поезія „Моя пісня“. Франко мав тоді 18 літ. З того часу минає 25-ий рік — для Франка тяжкий час невсипучої завзятої праці, про великість котрої може дати поняття показчик його творів, зладжений М. Павликом, а виданий з нагоди ювілею молодіжню; 128 сторін книжки малої 8-ки треба було на реєстр самих заголовків різнородних праць Франка; а ще деяких праць не зазначено.

Франко мав здавна між молодіжню багато прихильників. Не входячи в причини, котрих є немало, фактом є, що молодіжню мало хто у нас займав і займає. Старше покоління для неї було і є доволі недоступне, а коли й припускає її до себе, то заморожує її часто байдужністю, нещирістю і неуцтвом. Франко жив з молодіжню і мав їй що дати із своїх широких відомостей та із свого запалу до праці, і тому в него були і є прихильники між молодіжню. За ініціативою львівської молодіжи видано з нагоди ювілею „Привіт д-ру І. Франку“ і показчик його творів, молодіж заняла ся видавем „Мого Ізмарагду“ Франка і приготовляє ще до друку деякі інші його твори; а крім того дала початок до устроєння в його честь вечериць дня 30 жовтня, котрі були не тільки доказом поважання широкої громади до Франка, але і доказом, що його працю прийняли з вдячністю.

Інша позальвівська молодіж прислала на ювілей багато привітів Франкови і се справоздане з ювілею не можна красше почати, як уступом з адреси станіславівської молодіжи. Пересилаючи

від себе малий дарунок Франкови, та молодіж називає його батьком, учителем і провідником, ставить собі питанє, що його таким зробило, яким він тепер є, і відповідає: „Чи може протекція? ласка могутих сего сьвіта? Ні! противно! Якби Ви (себ-то Франко)

Др. Іван Франко.

не пішли були такою дорогою, якою тепер ідете, тоді поспішали б бути на Вас почесні, ордери похвали тих, що мають у своїх руках власть. Але Ви вибрали иньшу дорогу.

Против рожна перти,
 против хвиль плисти,
 сьміло аж до смерти
 хрест важкий нести —

се Ваша девіза, се прапор, котрого Ви не опустили ні на хвилю. Ви метою свого життя поклали собі не добивати ся почестий і „доброго кавалка хліба“, але нести

„між народ похитий
 вольности слова“.

І щож Вас за се стрітило? В молодім віці Вас безвинно тягали по арештах, як якого лиходія. За що? за яку провину?

Бажав Ти дія скованих волі,
 бажав для нещасного долі
 і рівної правди для всіх. —
 се весь одинокий Твій гріх!

І за сей „гріх“ Ви стілько намучили ся! Що більше: Вас відцурали ся свої! Руські „патріоти“ не хотіли належати до тих товариств, де Ви належали, не хотіли Вам руки подати! Недавно ще — ба, ще й тепер! — пиятують Вас зрадником, що працює для Руси „з собачого обовязку“.

Але чи лише така подяка Вам за Ваші труди? Ні! Своєю невсипущою працею Ви — можна сказати — виховали собі покоління, що чолом бе перед Вами, вважає Вас своїм батьком провідником, учителем“.

У тих розумних словах станіславівської молодіжи зовсім нема прибілшеня. Все те, що молоді хлопці пишуть про частину нашої суспільности, на жаль, було і є правдою; та на потіху і те правда, що Франко діждав ся і иньшої поляки за свою працю. Подяка вийшла щира, така щира, що в ній і Франко і всякий иньший суспільний діяч може черпати охоту до дальшої роботи. Є люде в нас, є і серце!

Коли І. Франко ввійшов у салю клубу поштового, заповнену уже гістьми, його привитали довгими, грімкими оплесками. Публики зібрало ся багато і ріжнородної, — була тут і інтелігенція і селяне і школярі — ціла саяла була повна.

Підняла ся заслона.

На сцені серед зелені стояв портрет Франка, роботи І. Труша. На столі лежали дарунки для ювілята, а обіч висів вінок від товмачького товариства „Народний поступ“.

Вечерниці складали ся з промов і з концерту. Промови подаємо по черзі; вони разом дають огляд діяльності і заслуг Франка. На особлившу увагу заслугоє промова Франка, яку подаємо по докладним запискам — се немов його сповідь за 25 літ.

Святочні вечерниці в честь Франка отворив іменем ювілейного комітету Володимир Гнатюк промовою, в котрій подякував представителям різних верств народу, що численно зібрали ся подякувати Франкови за його довголітню працю, даючи тим способом доказ, що ми доросли вже до назви культурної нації, бо вміємо поважати своїх великих людей. „Коли — казав Гнатюк — перейдемо історію нашого розвитку за останніх 25 літ, побачимо, що ми зробили за сей час великанський поступ в народнім житю. Заслуга в тім в великій мірі припадає нашому ювілятові. Від наймолодших літ рвала ся його душа до праці над рідним, прибитим злиднями, народом. Від наймолодших літ робив він свою працю в тім напрямі, щоби набути як найбільше відомостей і послужити ними як пайліише тому народові. Він не привязував ніколи ваги до особистого материяльного добра: за те найліпші свої сили посв'ячував загальному добру. Від наймолодших літ стояв він в ряді перших борців за волю думки, слова, за свободу совісти; він боров ся неуставно проти всяких заходів темноти, шарлятанства і нецтва. Він любив правду і терпів за неї; він при найтяжших умовах життя тримав ся вірно вселюдських ідеалів і стяг їх ніс завсіді високо. Він перший у нас в Галичині сягнув думками поза границі нашої вітчизни і своїми творами вказав шлях до широкої європейської культури. Він причинив ся найбільше до розбудження нашого духового життя і зв'язав своє імя як найтісніше з історією нашого письменства. Він розвинув діяльність в найрізномродніших напрямках і став справдішнім українсько руским полігістором. Ані оден письменник в Галичині не перевишив його всесторонністю, скількістю і якістю в творах, а не багато дорівнює йому в цілій Україні Русі. Отсі всі прикмети, як і незвичайні духові спосібности, розум, бистрий критицизм, були причиною, що його моральний вплив розтягнув ся на величезну більшість нашої молодіжи. Окремої школи в літературі він, правда, не виробив, але ціла молода генерація наших письменників взорувала ся на його творах, писаних

справді кровю серця. Таким чоловіком ми повинні справедливо гордувати ся; таким чоловіком гордувалась би й кожда, навіть найкультурнійша нація. Тому можемо ми весело глядіти в нашу будучину, бо нація, що видає таких людей, має її перед собою: На нас, на молодій генерації, лежить обовязок добити ся її як найскорше“.

По Гнатюку промовив проф. Михайло Грушевський і ту промову подаємо цілу задля її важности.

„Остатні три десятиліття нашого віку — говорив проф. Грушевський — будуть записані в історії нашої культури як час незвичайний, час памятний і дуже втішний. Він буде уважати ся героїчним часом українсько-руського національної й культурної, поступової ідеї. Так, героїчним, хоч як понятє героїзму тяжко получитьи з нашими злиднями, з вічними історіями малодушности й недбалости, гіпокризії й зради. Адже боротьба з сими злиднями вимагає часом меньшого героїзму, ніж боротьба з уоруженим ворогом, і між подвигами Геракла рівно записана подорож до пекла і вичищення Авгієвих стаєнь.

Коли ми тепер сьміливо можемо дивити ся в будучину, певні, що наше слово не вмире, не загине, коли наш нарід займає гідне місце серед иньших словянських народів і ми можемо без жалю порівнювати наші культурні здобутки з чужими, коли ми почуваємо себе на своїм місці в загальнім поході вселюдського поступу й можемо з иньшими суспільностями прямувати до ідеалів вільности й справедливости, не сходячи з свого національного ґрунту — се все є заслуга передо всім остатніх трох десятиліть.

Нам дорогі будуть завсїди діячі українського слова й ідеї з першої половини сього столїтя, як первоначальники нашої роботи й будучої слави, але вони ставили йно перші кроки, пробивали перші стежки, не завсїди й передчуваючи, куди ті стежки будуть вести дальші покоління. Піднесенне української ідеї в російській Україні в 40-х рр., коли її надано характер суспільно-політичний і zarazом поставлено на ширшій ґрунті європейських змагань, було слідом здавлено урядовими репресіями. Розбужена шумом європейської революції стрепенула ся Галичина, але заснула слідом на ново, а підчас того сну підмінено національні принципи 1848 р. теорією панросизма, а народолюбні змагання консервованнем галицької нужди. Приборкана Україна не могла прийти в поміч. Тільки з кінцем 50-х рр. починаєть ся там знову рух, правда —

дуже педовгий, бо перепичений вже з 1863 р.; але його відгомін зараз дав себе чути й в Галичині. Національна ідея віджила. При активній і безпосередній участі Українців засновують ся перші національні часописи, і коло них скупляється гурток молодіжи; завязують ся перші народні інституції. Як скромно виглядав сей гурток супроти маси тодішньої галицької інтелігенції, що як раз тоді рішучо відвертається від національної ідеї й приймає підсунену їй теорію „исторических начал“ і „одного народа!“ Як скромні були перші кроки національної й поступової роботи! Україна могла тільки уривково підперати галицьких націоналів, бо в ній антракти поступали за антрактами, і рух міг проявляти ся тільки епізодично між заборонами. Сама програма національної роботи розвивала ся дуже поволі. Я пригадаю тільки, орган українських націоналів „Основа“ рішучо заявляв в 60-х рр. що для наукової роботи Українці мають готову російську мову і не потребують заходити ся коло вироблення власної наукової мови; пригадаю, що оден з коріфеїв українського відродження ще в 80-х рр. виступав против змагань вивести українську літературу за тісні межі чисто селянського життя! Так поволі, кажу, виробляв ся сам плян національної роботи, а які-же то труднощі треба було перебороти для його здійснення! Ті славі наші галицькі обставини, де Русини з якимись вільнійшими гадками не було по prostu за що зачіпяти руки! Та вічна нагінка за кожним енергичнійшим проявом руского життя! Та підозріливість до всякого поступовійшого кроку, всякої свободіійшої гадки!

Перша громадка галицьких націоналів в молодечім запалі не дуже оглядала ся на сі обставини та сміло воювала з ворогами національної ідеї, свободи й поступу в найріжнійших сферах, прикладаючи до себе партикуляризовану пізнійше назву радикалів. Але з часом з гуртка переходить вона в партію; дбаючи, як і всяка партія, про своє можливе розширення, приймає в свою середину ріжнородні елементи та починає оглядати ся на вимоги і погляди сих елементів. Се було консеквентно і льогічно з погляду розвою партії, але воно вносило труднощі й неясности в національну роботу з огляду на ті принципи, які клали ся в основу українського націоналізма. Серед тяжких зверхніх обставин утрудняла ся ситуація в середині самого національного стороництва та привела нарешті до розколу його на початку 90-х рр. Серед сеї внутрішньої еволюції, де тільки ще виясняла ся програма українсько-руського націоналізма, виясняла ся,

розумієть ся, дорогою боротьби і получених з нею прикростей, і серед тої безграничної нужди зверхніх обставин вистояти на своїм місці і витривати до кінця — то вже одно було би заслугою сучасних поколінь. Але устоятись було мало; серед тих незвичайних перешкод треба було вести наперед національну роботу, культурну і політичну, і се вже вимагало великого посвящення, героїзма. Тож коли ми, зводячи свій культурний біляне при кінці століття, можемо виказати за сї останні десятиліття такий великий поступ, такі великі здобутки, то се є велика заслуга тих поколінь, що досягнули їх, перед цілою історією народа.

Сьогодні ми зібрали ся віддати честь одному з найвизначніших репрезентантів сих поколінь, одному з найголовніших робітників сих памятних часів, з нагоди 25-ліття його літературної діяльності.

Ми прийшли зложити йому подяку за те, що він, не зражаючись всім трудностям, не покинув нашої убогої ниви і вірно працював на ній 25 літ. Ні різнородні нагінки й перешкоди, ні крайня матервяльна біда, ні тяжкі моральні прикrostи не відобрали йому духа, не піддали йому гадки шукати лекшого й спокійнішого життя в інших суспільних кругах. На се треба було великої, горячої любови свого бідного народа, нашої — не своєї землі!

Ми прийшли зложити подяку йому за те, що він протягом сих 25-х літ не жахав ся праці й не помітував нею, що він не дорожив ся собою й ставав до роботи скрізь, куди йно кликала його народня потреба. Красна література і театр, публіцистика і суспільні студії, наука і популярна література, не кажу вже за політичне і суспільне жите — в усіх сферах нашого культурного життя ми бачимо ювлята, скрізь зіставляє він визначні сліди, підпорядковуючи свої особисті спмнаті й нахили моментальним потребам своєї суспільности.

Ми прийшли зложити подяку йому за те, що він за весь сей час ніколи не спускав з очей тої основи, на котрій одиноко можливий дальший розвій нашої народности, — нашої народньої маси, нашого селянства, що він ніколи не забував, що українська ідея не може бути иншою, як тільки щиро демократичного, масовою, всенародною, і сю сторону нашої національної ідеї неустанно підносив на всіх полях нашого культурного життя.

Ми прийшли зложити подяку йому за те, що він пильнував завсїди захищати на наших національних ґрунті ідеї вселюдского поступу

пам'ятаючи, що українська національна ідея не обмежується самим формальним націоналізмом, є не тільки справою мови і раси, а мусить бути поступовою й широко демократичною, а инакшою бути не може, що він при тім завсїди орієнтувався дійсними потребами нашого народу і всюди виходив з живих фактів, свободний від надмірного догматизму.

За се все ми прийшли зложити йому привіт і поклін! І коли тепер ми вже доробилися чогось і трохи легше стає нам, ми бажаємо йому сил і енергії серед сих легших обставин ще довго працювати на добро нашої спільної вітчизни, на славу і користь нашого народу."

В імені селян промовив соймовий посол-селянин Стефан Новаковський такими словами:

"По 1848-ім році жили наші хлопці темні і безрадні. Не було нікого, хто би ними зацікавився й вивів їх на твердий ґрунт. Панські жарти все ще дошкулювали хлопам. Справді, „бідна кльоба, бідний край“ зазнав так багато горя, що не хотів і вірити в добро... Перший, що цілою душею приляг до хлопів, був Іван Франко. Всю свою працю, все своє життя він дав для хлопів, а найтяжші удари не відвели його від боротьби за правду, за добро, за волю... І хлопці зрозуміли його. І муками в місцях неволі і сліз, де повстали Франкові „тюремні сонети“, засвідчили, що його наука стала для них заповітом в житті. Хлопці з найбільшою вдячністю дивляться на працю Франка, а будучі покоління його працю будуть благословити."

Іменем жінок промовила Наталія Кобринська:

"Іван Франко се талант, що становить епоху у нашому культурно-літературному розвитку. Хто знає галицьку літературу перед Франком, той певно тому не заперечить. Сумні то були часи, а пересічний читач не міг знайти поживи ні в руській, ні навіть у польській літературі, що саме тоді жила споминами повстання з 63 року. Мимовільну характеристику тих часів дав один з талановитіших наших людей. До нього приставали, щоб він що писав, а він, відмовляючись, відповів на те: „Літературні теми так вичерпані, що нема про що писати.“ В тих словах крилося більше правди, ніж се на позір здавалось. Поминувши наші спеціальні галицько-літературні відносини, були тут ще й інші причини. Старий романтизм доживав уже свого віку, а скрісталізувавшись у певні типи і теми, довго літературою оброблювані, втратив свою свіжість. В тих часах зачали появлятися перші проби пера Івана Франка."

До рук знеохоченого читача дійшли „Петрії і Довбушуки.“ Там були проблиски великого таланту, але і звичайні історії романтичної школи: укриті скарби, монастирі та підземні печери. За якийсь час знов до рук того самого читача дійшли коротенькі нариси під заголовком „Борислав.“ І дивне диво, невдоволений читач засоромився своєї нехиті; его поривала сила, правда, незвичайно живий кольорит нарисів Франка. То не були якісь придумані люде, лише живі, що в обдертій одежині і замащених сорочках відчували, думали і говорили на свій питомий, не на якийсь їм підложений лад. Читаючи образки Франка з народного життя набиралося довіря в будучину того народу, що такий бідний, темний, опущений проявив стільки сили і натхнув такий талант. Талант Франка се не торбан з кількома струнами, лише інструмент, достроєний до загально-світової оркестри. Сьміло можна сказати, що реалістичний період і в багатших літературах, як у польській або німецькій, не найшов такого гідного заступника, як наша має в Івані Франку. Як визначний реаліст, він зобразив цілий ряд живих типів з нашої суспільности так мужчин, як і жінок. Що до жінок, то з найбільшою симпатією відносився він до тих, на котрих долю і волю — суспільність наклала тяжкі кайдани. Його добре, любяче серце клонилось до тих найнизших, опущених, скривджених навіть природою, як Сурка, і упавших як героїна „Між добрими людьми.“ Незвичайно ясно і артистично оброблена виходить невільниця подружного життя Анна з „Украденого щастя.“ Ганя, „На дні“, людина дуже освічена, а через те більше чутлива на свою залежність від батьків. „Маніпулянтка“ се новий тип жінки-еманципантки, введений в нашу літературу. Врешті іде капітанова з „Домашнього огнища,“ поставлена між дві суперечности, найнижшої деморалізації і ніби високої моральности, — дві суперечности, між котрі теперішня суспільність ставляє звичайно жінку. Тому автор, що впровадив в нашу літературу такі жіночі типи, автор розвідки про жіночу неволю, писатель, що пераз подав руку жіночим змаганням до самостійности, заслугоує вповні на признане і вдячність того жіноцтва. Він тепер у самім розцвітті літ, сильний духом і тілом, від него наша суспільність може надіятися ще багато, але те, що він ще для неї зробить, належить до него, а тепер нехай прийме признане і подяку і від галицького руського жіноцтва за те, що вже зробив“.

Іменем українсько-руської академічної молодіжн промовив
Гриць Гарматій:

„Високоповажаний добродію, любий наш керманичу!

....Люде! Я ваш брат,
я для вас рад жити,
серця свого кровю рад,
ваше горе змити!...

Ось девіза, яку Ти собі як чоловік і письменник поставив за ціль свого життя, і якій вірно служиш уже через 25 літ. А ті слова в Твоїх устах не були пустою балаканкою, не були тільки витвором палкої поетичної фантазії — лише плили з боліючого над своїм народом, повного любови до гноблених братів Твого серця.

І в імені тої любови ніс Ти своїм братям могучу пісню надії, закріплював упавших на духу новим, ще нечуваним гимном сподіваного добра і волі.

Пісня Твоя не прогомонила безслідно, двацять п'ять літня Твоя праця не пропала марно, „сїмена думки“ Твої не впали на камінисту, тільки на пухку, живу рілю. Твоє слово, напоєне любовію а заострене думкою, промовляло без сумніву найбільше до сердець і розуму молодіжн, воно робило революцію в наших молодечнх умах. Ми виростили серед атмосфери, де хліб, інтрантне становиско, вигідне житє клались ідеалом життя, а послух, покора перед всякою властїю і гнучкий хребет уважали ся найуспішнішим способом до осягнення сих ідеалів. Ти силою свого слова переконував нас, що лише боротись за поступ, щастє і волю милу, значить жити і що в сій боротьбі красше впасти, як піддатись. Так! пісня Твоя, сьміло можемо сказати, на рівні з піснею Тараса, звенїла для нас силою пісні Тіртея. Ти для молодіжн 80-их і 90-их років був і є тим, чим був Шевченко для молодіжн 50-их і 60-их років. Ти вщиплював в нас любов до бідних і покривджених, а ненависть до всего, що має „серце люте“ і „полоще кровю рот“. Ти запалював у грудях наших сьмїливість до великого бою за добро і щастє і волю всіх і Ти не лише накликавав до боротьби, але і своїм власним житєм доказав, що сам умієш бороти ся, доказав, що чоловік, вихований ідейно, з етичними прінципами і стійним характером зуміє і серед ворожих політичних обставин і тяжких щоденних злиднів працювати з користію для своєї суспільности.

Ти з дійсно героїською відвагою виповів боротьбу всім явним і скритим ворогам робучого руського люду. Ти не лякав ся супостатів міра сего і не схилив чола перед могутими патриціями нашого часу, але отверто голосив, що їх панованє і гордість, вигода і стрій і забави — все те кривда, піт і кров робучого люду!

Ти не подав ся під шпигами і докорами тих, що не узнають праці поза рамами їх вузького патріотизму, а сьміло взивав інтелігентну громаду до твердої праці над обдертим з майна і прав руським людом.

Тобі не були страшні проклони, погорда і ненависть тих, що хочуть бачити руський люд темним і покірним; ведений найкрасшим почутєм свого любячого серця, Ти показував своїм темним і гнобленим братям сьвітло правдивої науки і випровадив їх на той битий рівний шлях, по котрім ступаючи, руський нарід виборе собі волю, добробит і справедливість.

Як правдивий герой, Ти постунав у першім ряді борців за волю і поступ свого люду, і коли багато зневірювало ся, багато упадало під тягаром боротьби, Ти все твердо через цілих 25 літ стояв напереді і неустрашимо, повен молодечої віри і запалу кликав свій люд до бою. Тебе не зломил злидні життя, переслідування ворогів, арешти, голод і холод, Тебе не зневірила апатія своїх, не заманила надія на ласки і почести, але памятаючи все на те, що Ти сні політично і економічно закріпощеного українсько-руського народу, служив Ти вірно через 25 літраз проголошеним ідеалам і посьвятив працю, талант, жите і свою будучину бідакам, які не мають ні золота, ні відповідних почестей, щоби Тебе достойно нагородити за ті жертви.

І тому нині, коли цілий українсько-руський нарід з гордостю глядить на Твоє ім'я і коли найкрасші його представителі зібрали ся щоби зложити Тобі за працю подяку і віддати Твому імені належну почесть, стає русько-українська академічна молодіж в першому ряді Твоїх почитателів і Тобі яко своєму духовому провідникови і учителеви складає сим своє признание, поважанє і вдячність! Перевнявши ся Твоїми ідеалами молодіж піде сьміло дорогою, яку Ти показав, щоби своєму народови вибороти суспільну і політичну волю. Се запевненє нехай буде для Тебе, дорогий наш керманичу, найкрасшою нагородою за Твою щирю працю і найліпшою заохотою до дальшої праці над двигненєм українсько-руського народу“.

Іменем українсько-руської радикальної партії промовив М. х а й л о П а в л и к :

Дорогий Товаришу, Ювіляте!

Я маю промовити до Тебе, яко найближчий Твій товариш, іменем русько-української радикальної партії, — партії наших народних мас, наших робітних людей, партії всіх понижених і-ображених. Отже по-зволь, найперше, подякувати Тобі за те, що не погордив єси найдорож-чим духовим скарбом тих наших мас — їх мовою, простою мовою наших народних пісень та оповідань, — а противно, поклав єси її в основу своєї праці на нашій літературній ниві та показав сво-їми власними писаннями, що мова та спосібна до найвищих творів штуки й науки. Спасибі Тобі, що звеличив єси ту мову, — довго, ба ще й тепер поневіряну деякими нерозумними синами нашої нень-ки, — і силою свого таланту всилував людей чужих, культурні-щих від нас націй вшанувати її перекладами Твоїх праць на їх літературні мови. Сим поміг Ти покласти нашу просту мову в ряді цивілізованих мов.

Та в справі мови Ти йшов протертим слідом. І перед Тобою були в Галичині люде, що шанували нашу народну пісню й мову і вживали її в письменстві. Але ті люде не шанували самих на-родних мас, не знали й не розуміли їх злиднів і потреб і вважали їх негідними коли не кращої долі, то в усякім разі негідними правдивої науки. Ти один із найперших у нас інтелігентних людей, полюбив наших простих робітних людей, як рідних братів, поро-зумів їх гірке житє, і голосно, на весь сьвіт, промовив єси в обо-роні їх прав, і хоть перетерпів єси за те, та і доси ще терпиш ціле некло і від чужих і від своїх „інтелігентних“ людей, — про се можу посвідчити я, товариш Твоєї долі від самого початку, — то ніколи не покидав Ти говорити й робити своє для піддвиження наших народних мас — усіх понижених, ображених та „упавших“. Тут Ти пішов за нашим великим, незабутнім учителем, Михайлом Драгомановим, що перший почав кликати нашу інтелігенцію в Ав-стро-Угорщині до служби нашому простому народови та правди-вої його просьвіти, як і взагалі перший кинув межи австро-угор-ських Русинів цілу купу вселюдських ідей: літературних, куль-турних, політичних і економічних, показуючи нам у всім тім дорогу і даючи на взорець того свої власні многоцінні літературні праці. Отже одна з найбільших заслуг і вдач заходів небіжчика Драго-манова — та, що натхнув тими ідеями, підняв і піддержав Твій

писательський талант. І дякуючи головню Твоїй писательській праці в напрямку ідей Д—ва, у нас почали ся змагання до підвигнення наших народних мас, — змагання зразу поодиноких людей, а потім і цілої партії — нашої русько-української радикальної, що поклала собі за ціль: економічне, політичне і культурне визволенє нашого робучого люду. Твоя-ж найбільша, безсмертна заслуга, що zarazом дала й силу й ціну Твоїм працям — та, що Ти, не вважаючи ні на що, все стояв і стоїш вірно під прапором нашої партії, як проводир і zarazом найпильніший та найспосібніший єї робітник. Якби яка иньша, навіть висококультурна нація, або хоть певна єї партія, мала серед себе такого високоїдейного, такого всесторонно-образованого чоловіка, такого спосібного і многоспроможного писателя та невсипущого робітника, — вона з повним правом гордилась би Тобою і славила би Тебе на весь сьвіт, і Ти й особисто стояв би не так, як стоїш тепер. Тим більша честь і подяка належить ся Тобі від нас за те, що стоїш при слабій ще партії нашої демократичної, пониженої нації, — партії, котрій Ти не тільки мусиш безплатно давати свою працю, але за котру ще й тепер мусиш наражувати ся на тисячні неприємности від чужих і своїх. Отже думаю, що ми найкраще вшануємо Тебе підчас отсего Твого ювілея, тим, коли я, іменем усіх Твоїх товаришів, усіх щирих членів нашої партії, запевню осьде, що і ми стояти-мемо вірно і непохитно при нашій партії, що посвятимо розиткови єї принципів і єї цілей усі свої сили і, так як Ти, не дамо ся нічим відтягнути від неї: ні погрозами, ні особистими користями та амбіціями, ні закликами з боку, хоть би найпринаднішими та найпопулярнішими. Ми з Тобою бажали й бажаємо добра робітним людям усього сьвіта, і хочемо й будемо іти спільно з ними проти наших спільних ворогів: усякої неволі, темноти та бідности, — але ми з Тобою-ж, ідучи під прапором вселюдської культури, бажємо найперше з'організувати політично та просвітити наших робітних людей, застерігаючи для себе повну самостійність думки та організації тим більше, що остаточна ціль нашої партії — повна політична самостійність Руси-України. Повторяю: партія наша ще слаба і часто вона занепадає від різних причин, між иньчим від того, що інтелігентні люде відскакують від неї через доконечність многосторонної й тяжкої праці в ній та боротьби за неї на всі боки, — але вже й тепер, — дякуючи головню Твоїм літературним працям, — партія наша розворушує своїми принципами та домаганнями

чим раз ширші верстви нашого робучого народу, і навіть інтелігенції, котра починає приймати наші принципи бодай на полі політичнім. Прийде час, коли наша партія захопить усіх наших робітних людей в усіх трьох частинах України та в Америці; тоді у нас і не буде ніякої инької всенародної політичної партії, окрім нашої радикальної, до котрої тоді по волі чи по неволі пристане й уся щира українська інтелігенція. І се буде одна з головних Твоїх заслуг. Для сеї головної нашої цілі — для повних відродин Русь-України Ти вже зробив багато, більше, ніж усі ми на купу (про се свідчить хоть би величезний спис Твоїх дотеперішних праць, зладжений і виданий спеціально для Твого ювілея), — але ми бажаємо горячо, аби Ти міг зробити ще більше і аби ми в свій час відсвяткували свята ювілея Твоїї 50-літньої праці всенародним руським святом по всій Русі-Україні і при зовсім вільних умовах.“

На ті всі промови зворушенням голосом відповів І. Франко так:

„Першим моїм словом нехай буде щира подяка всім тим, що устроїли отсе нинішнє свята. Поперед усього подяка молодіжі, що не щадила на се трудів і заходів; подяка всім тим, що явили ся тут нині; подяка товаришам праці і переконань; щира подяка бесідникам, що промовляли з сего місця. Подяка в кінці й моїм противникам. За двацять п'ять літ моєї праці доля ніколи не скупилася мені їх; вони підготували мене наперед, не дали мені застоюватись на однім місці. Я розумію дуже добре вагу боротьби в розвою і вдячний своїм противникам і щиро поважаю тих, що борють ся зо мною чесним оружем.“

Коли скину оком по нинішнім зборі, то запитую себе: задля чого зібрала ся тут така велика і світла громада? Думаю, що не для моєї особи. Я не вважаю себе ані таким великим талантом, ані жадним героєм, ані таким взірцевим характером, щоб моя особа могла загригти всіх до себе. Двацять і п'ять літ я був тим пекарем, що пече хліб для щоденного вжитку. Я завсїди стояв на тім, що наш народній розвій має бути міцною стіною. Муруючи стіну муляр кладе в неї не самі тільки гранітові квадрати, але як випадє, то і труск і обломки і додає до них цементу. Так само і в тім, що я зробив за ті літа, може й знайде ся деякий твердий камінь, але певно найбільше буде того труску і цементу, котрим я заповнював лужи і шпари. В кождім часі я дбав про те, щоб відповісти потребам хвилі і заспокоїти злобу дня. Я ніколи не хотів ставати на котурни ані щадити себе; я ніколи не вва-

жав свого противника занадто малим; я виходив на всяку арену, коли боротьба була потрібна для прояснення справи. Я знаю, що з моїх творів дуже мало перейде до пам'яті будущих поколінь, але мені се байдуже; я дбав поперед усього про теперішніх, сучасних людей.

Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народови. Вихований у твердій школі я від малку за-своїв собі дві заповіді. Перша, то було власне почуте того обов'язку, а друга, то потреба ненастанної праці. Я бачив від малечку, що нашому селянинові ніщо не приходить ся без важкої праці; пізнійше я пізнав, що й нам усім яко нації ніщо не прийде за дармо, що нам ні від кого ніякої ласки не надіяти ся. Тільки те, що здобудемо своєю працею, те буде справді наше надбане; і тільки те, що з чужого культурного добра присвоїмо собі також власною працею, стане нашим добром. От тим то я старав ся присвоювати нашому народови культурні здобутки иньших народів і знайомити иньших з його життям.

Головну вагу клав я завсіди на здобування загально-людських прав, бо знав, що народ здобуваючи собі загально-людські права, тим самим здобуває собі й національні права. І сам я в усій своїй діяльності бажав бути не поетом, не вченим, не публіцистом, а поперед усього чоловіком. Мені закидували, що я розстрілюю свою діяльність, перескакую від одного заняття до иньшого. Се було власне впливом мого бажання — бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишити ся чужим у жаднім таким питаню, що складає ся на зміст людського життя. А пізнавши що небудь, я бажав і всіх сил докладав довести й иньших до того, щоб зацікавили ся тим і розуміли се. Дехто звиняв мене тим, що важкі обставини життя, конечність заробітку спонукувала мене кидати ся на різні поля. Але мені здає ся, що тут більше причинила ся моя вдача, те горяче бажанє — обняти цілий круг людських інтересів. Може бути, що сей брак концентрації зашкодив мені яко письменникови, але у нас довго ще будуть потрібні такі, як я, щоб розбуджували інтерес до духового життя і громадили материял обтесаний бодай з грубого. Фундаменти все так будують ся; а тільки на таких фундаментах, на таких стінах може з часом здвигнути ся пишне, сьміле склепінє.

Так отже не для мене се нинішнє сьвято. Я чую, що я не заслужив на него. Але воно наповняє мене радістю як сімptom, як знак того, що в широких кругах нашої громади займає ся або й сильно вже горить те саме бажанє освіти, свободи і широкого індивідуального та громадського розвою, бажанє, котрого виразом є мої писання. Вийшовши з самого дна нашого народа, я старав ся однакою любовю обняти всі його верстви, а нинішнє сьвято є для мене знаком, що у нас будить ся, а декуди вже й ярко палає бажанє солідарности з нашим найменшим братом. Тільки ненастанна, жива стичність з людьми може охоронити наше письменство від манівців; тільки солідарність з тим нашим бідним, сирим, але конкретним братом охоронить нас від абстракцій і доктринерства, поведе наш національний розвій простою, вірною дорогою.

Ще раз дякую Шаповній Громаді за нинішній вечір. Здаєть ся, не потребую обіцявати, що й на далі я не війду з тої дороги, якою йшов доси. Така вже моя натура, що праці своєї не покину ніколи; се не жадне геройство, а просто елементарна сила веде мене сею дорогою, сила моєї хлопської крові.

Певна річ, у моїй діяльності було чимало помилок, — але хтож роблячи якесь діло не помилив ся? Та нині я можу дивити ся на ті помилки спокійно, бо знаю, що або мені самому або иньшим вони служили осторогою і наукою. А що до себе самого я завсїди держав ся тої думки: нехай пропаде моє ім'я, але нехай росте і розвиває ся руський народ!“

По промові Франка комітет передав йому різні дари від старших і молодших його прихильників, як цінні папери, книжки і т. п. Потім відчитано привітні письма і телеграми. За багато місця заняло би, якби ми хотіли всі ті привіти друкувати; ми лиш наведемо тих, від кого вони прийшли і звідки.

З Росії прийшли привіти: з Петербурга, Кнїва, Чернигова, Полтави, Одеси, Курска, Лубен і Варшави, звичайно від громад Українців. З Софії прислала свій привіт вдова по М. Драгоманові. З Праги — редакция *Naše Dobu* і *Čas-u* і письменник Глявачек, що толкував твори Франка на чеське. З Джержісіті — американські Русини. Товариство ім. Шевченка у Львові повитало Франка особним привітом, редакция Літ.-наук. Вістника принесла дарунок Письма і телеграми прийшли від нашої молодіжи з Відня, Кракова, Пршибраму, Лубна, Чернівців, Львова, Станіславова, Перемишля, Тернополя, Коломиї, Дрогобича і Золочева.

Дуже багато писем і телеграм прийшло від селян, деякі віршовані, як від Матвія Гуньки з Токів, від „радикалки“ Евфровії Гусарчук і Федька Любинецького з Супранівки і від хлопів-радикалів з Глубічка великого. Селяне з повітів тернопільського, збаражського і скалатського прислали адресу з кількома сотками підписів (багато тут підписів і мазурів-кольоністів). Свої привіти прислали ще читальні в Лозівці, Шумлянах малих, Товстенькім, Ниновичах (тут був вечерок на честь Франка), селяне з місцевостій: Пакости, Ладичина, Конопківки, Товстенського, Шельпак, Козяр, Вибранця, робітники з Тернополя і Стрия (польське товариство Znicz), селяне з Супранівки, Джурова, з кількох сіл гусятинського повіту, з Снятина (кілька привітів від товариств), з Коломиї (Народна Воля), міщанство з Тернополя, тернопільські дівчата особно; інтелігенція, міщане і молодіж з Борщева. Крім того громади прихильників і поодинокі приятелі Франка з Дрогобича, Мостів великих, Збаража, Перемишля, Підволочиск, Бережан, Яблівки, з Янова коло Теревовлі, з Городенки, Самбора, Журавна, з Дубя, Хишевич, зі Львова, Ременова, Відня, Парижа, Полтави, Київа, з Сербії — разом до сто різнородних привітів.

Концерт, який наступив по відчитанню привітів, складав ся в більшій частині з творів Франка: з пісень, уложених до його слів, а то гимну „Вічний революціонер“ — музика О. Людкевича; „Мій раю зелений“ — музика селянина Я. Остапчука; „Ой ти дівчино“ — музика Сидора Воробкевича. Крім того деклямовано Каменярів і Наймита (сю другу поезию виголосив селянин Я. Остапчук). Концерт доповняли композиції М. Лисенка, Філярета Колесси, Топольницького і гра на фортеп'яні п-ни О. Окуневської.

По концерті відбув ся комерс з ріжними промовами на честь Франка, на котрі він відповів у веселім тоні менше більше так: „Якби в мене було що небудь з натури когута, то мені повинен би по сьогоднішнім вечорі вирости отакий високий гребінь. На які ріжні високі гідности мене підносили сьогодні! Зробили мене гетьманом, яким я ніколи не був і не хотів бути; зробили мене керманичем, хоч я, придививши ся правдивим керманичам на дарабах на Черемоші, зовсім не мав би охоти ним бути; зробили мене проводирем, хоч я любив лише іти в ряді, памятаючи добре того генерала, про котрого Наполеон казав, що коли він іде в ряді, то дуже добрий вояк, коли-ж на переді — то чистий ідіот.

Дістають ся мені від громади компліменти за се, чого в мене нема, хоч дай Боже, щоби було; але коли *in vino veritas*, то як — писав колись Танячківч — „скажім собі всю правду в очі“, нехай громада почує компліменти і від мене! Я любив іти в ряді і люблю, але — такого ряду не було... І се було моє щастя, я крутив ся як вівця і замість іти уже протертою дорогою, сам мусів протирати її. У нас було і є замало людей і до найпростішої роботи. Се одна хіба громади. Друга: у нас уже така вдача, що любимо — уживши прикладу з війська — свого *Flügelmann*-а вічно штуркати, аби схибив з дороги і не йшов рівно з другими. Я дізнавав сего штурканя безнастанно від своїх і чужих. Отсе поштурковане і випиране другого не дозволяє нам іти рівним рядом. Якби з мого досьвіду я мав подати громаді яку науку, то вона була би така, як у війську: *Richtung halten!* (Рівний ряд!) Бути може, що до 50 літнього ювілею, котрим мені отсе грозил, ми навчимо ся того. А поки що на становищу рядового я навчив ся того, чого рад би навчити і пньших, а то нічому не дивувати ся, і половинку чого доброго уважати ілюзією. За 25 літ роботи досвід навчив мене філософічного спокою — і саме того мені і зазидують. Звісно, краще було би мати пньший досвід. Отсе мої слова правди для громади!“

Сї слова дійсно справедливі, але вже і сам ювілей Франка свідчив про те, що наша суспільність починає „іти рядом“, цінити працю, і сама вже працює. Можна сподівати ся, що вже не далеко будуччина подасть нашим письменникам такі обставини, що всякі подібні докори суспільности будуть безпідставні. Поки що справа має ся так, як се гарно написав один приятель Франка з Варшави.

„При духовій енергії і робучости, якими Ви відзначаєте ся, — так писав він до І. Франка — годі сумнівати ся, що ще довгий і, розуміє ся, більше плодovitий період Вашої діяльности є перед вами; зі всеї душі бажаю Вам, щоб та діяльність від тепер відбувала ся не в таких тяжких умовах, як то було доси, щоби Ваш талант міг вкінці розвинути ся на всю свою ширину, піддержуваний живим співчутєм рідного Ваш народа, для розвою котрого Ви стілько зробили. Справді, я пересвідчений, що Ваш письменський талант ще не дійшов свого найвишого розвою. В красивих суспільних обставинах, в яких живуть щасливіші не-славянські народи Європи, Ви давно мали би належне Вам при-

знанє, як першорядний артист слова або учений, Ви не потребували би тратити що найліпші свої сили на тяжку боротьбу з дрібними противниками, з байдужністю оточення, з розпаношеною глупотою.

В щоденній боротьбі за дорогі ідеї, за свою людську гідність, за щоденний кусок хліба, чоловік, хоч би він і який був сильний, легко озлоблює ся, не годен деколи відрізнити гідного ворога від негідного, може часом попасти в апатію або песимізм, але і тут є своя відрадна сторона, що дає потіху на такій тяжкій житевій дорозі: Вам певно не раз приходили на думку горді слова великого Німця Гете:

Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben,
wer täglich sie erobern weiss.

У своїм тихім кабінеті-свобідно віддавати ся поривам свого творчого натхненя — се, звісно, приємнїйше, але вести безнастанну ідейну боротьбу — то гіднїйше. Для слабших індивідуальностей ся атмосфера безнастанної ручної боротьби була би погубна, але Ваш розум і духові сили, великі своїм розміром, перемогли все, і не вважаючи на ніякі перешкоди, дали Вам розвинути письменську діяльність, що своєю інтензивністю справді гідна подиву. Я не хочу счисляти тут разом всю Вашу роботу, але позвольте мені сказати, що при бідності теперішньої галицької і взагалі української літератури, назвати Вас найвизначнїйшим діячем українського слова — ще було-б мало, щоб означити ступень Ваших заслуг; я з глибоким пересвідченєм кажу, що Ваші артистичні твори могли би зайняти почесне місце в якій небудь з теперішніх європейських літератур, і щиро бажаю, щоби будуча Ваша творчість ще вераз давала причину до нового доказу сеї гадки“.

Таке бажанє повторять за варшавським прихильником Франка — дуже радо і всі иньші прихильники та почитателі його таланту.

О. М.

